

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

НЕРУБАЙСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ЛЦЕЙ № 1 НЕРУБАЙСЬКОЇ
СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

МОДЕРНІЗАЦІЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Одеса - 2023

УДК 371

ББК 74

Рекомендовано Вченою Радою

Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського»

Протокол № 8 від 23 лютого 2023 р.

Рецензенти:

Доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Ірина Анатоліївна Княжева

Кандидат педагогічних наук, доцентка, професорка кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ Євгенія Василівна Тягнирядно

Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти : збірник наукових праць / редкол. О.Я.Чебикін та ін. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 264 с.

© Кафедра педагогіки

Університету Ушинського, 2023

©Нерубайський академічний ліцей № 1 Нерубайської сільської ради,
Одеського району Одеської області, 2023

2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Освіта ,2004. С.89-109.

3. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: навч.посіб. Рівнен.держ.гуманіт.ун-т. Рівне, 2017. 231с.

4. Дубасенюк О.А. Інноваційні основні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2019. С.14-47.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

О.І. Квасевич

вчитель історії та громадянської освіти

Нерубайського академічного ліцею №1

Нерубайської сільської ради

Одеського району Одеської області

В умовах збройної навали Російської Федерації та анексії українських територій, путінський режим особливу роль приділяє фальсифікації історії та пропаганді нав'язування «русского мира». Під час теперішньої важкої війни, за умов протистояння агресивній антиукраїнській пропаганді, особливе значення має збереження та розвиток української історичної освіти та подальше формування в української учнівської молоді критичного мислення, патріотизму, усвідомлення загальнолюдських цінностей [7].

Вчителі історії сьогодні відповідальні за розвиток в учнів критичного та системного мислення, медіаграмотності.

Критичне мислення, вміння ставити ефективні запитання та формулювати оригінальні рішення, не може вважатись додатковою або неважливою компетенцією людини у XXI столітті. Для розв'язання серйозних проблем сучасності (війна, глобальне потепління, економічні кризи, дефіцит їжі і води, пандемій тощо) потрібні значні інноваційні зрушення, а отже — розвинене

незалежне мислення людей. Швидкий розвиток технологій також вимагає, щоб учні, студенти не лише опанували нові складові знань, умінь, навичок, а й постійно оцінювали результати й наслідки власних дій та поведінки.

Сучасні учні мають не лише знати, розуміти провідні наукові ідеї та концепції, а й бути мотивованими мислити критично. Потенціал критичного мислення людини стає основою для забезпечення якості її життя, її життєвого успіху. Про це зазначається у державних документах останнього часу щодо освіти в Україні [4]

Світовий досвід доводить ефективність запровадження технології критичного мислення у навчання різних предметів, що дозволяє учням поглибити розуміння змісту, сформувати більш адекватну та цілісну картину світу, розвинути звичку вдумливого самостійного пізнання. Залучення учнів до критичного мислення на уроках історії є не лише можливим, а й вкрай необхідним для досягнення програмових завдань предмета. Сучасне навчання історії не може бути визнано якісним, якщо учням не пропонується висловлювати та ставити під сумнів власні припущення та судження, аналізувати суспільні міфи та стереотипи, оцінювати достовірність історичних текстів, документів, візуальних та матеріальних джерел. Здатність вирізняти фейки й інформаційні маніпуляції постмодернового суспільства може бути сформована в учнів лише за умови системного навчання критичного мислення. [1].

Сьогодні на уроках історії вчитель може використовувати різноманітні інформаційні ресурси. Візуальні історичні джерела, аудіо-, відео-електронні (он чи офлайн) матеріали, соціальні додатки, беззаперечно, зацікавлюють учнів до історичного матеріалу. Проте, одним з головних «інструментів» учителя залишається підручник.

Ми хочемо у дослідженні зазначити про навчання учнів критичного читання на уроках історії, адже процеси інформатизації суспільства, збільшення з кожним роком кількості текстової інформації, пред'явлення нових вимог до її аналізу, систематизації та швидкості її переробки орієнтують вчених, практиків у галузі освіти перед необхідністю розробки нових підходів до навчання

читанню на уроках історії. Діяльність людини у багатьох сферах сьогодні залежить від її поінформованості та здатності ефективно використовувати наявну інформацію [3].

Нові умови створюють залежність поінформованості однієї людини від інформації, набутої чи створеної іншими людьми. Тому вже недостатньо вміти самостійно освоювати та накопичувати інформацію. Запорука успіху — в умінні здобувати інформацію з різних джерел, представляти її в зрозумілому вигляді і вміти ефективно використовувати. Проблема навчання читання історичного матеріалу стає найбільш актуальною в світлі модернізації загальної середньої освіти в Україні.

Читання слід розглядати як важливу здатність людини працювати з інформацією, яка повинна вдосконалюватися протягом усього її життя в різних ситуаціях діяльності та спілкування, тому технічну сторону читання слід розглядати як підпорядковану першій (смісловій), яка обслуговує її. Здатність до осмисленого читання, читання у широкому сенсі як частини функціональної грамотності людини [3].

Критичне читання означає уважне, активне, рефлексивне, аналітичне читання. Воно створює основу для критичного мислення і дозволяє визначити валідність прочитаного у світлі наших попередніх знань та розуміння світу [2]. На практиці критичне читання та критичне мислення взаємопов'язані

Критичне мислення дозволяє стежити за розумінням під час читання. Якщо відчуваємо, що твердження автора смішні або безвідповідальні (критичне мислення), треба уважніше вивчати текст, щоб перевірити власне розуміння (критичне читання). І навпаки, критичне мислення залежить від критичного читання. Можна критично думати про текст (критичне мислення), зрештою, лише якщо ви його зрозуміли (критичне читання). Щоб прийняти або відхилити ідеї прочитаного, треба знати, чому так. Тільки тоді можна зрозуміти та поважати погляди інших людей. Отже, саме тому слід навчати учнів читати критично.

Завдання вчителя інтегрувати в уроки історії навчання учнів критичного читання, тобто формувати у них усвідомлених спеціальних стратегій читання — складних алгоритмізованих навичок, що читачі використовують у процесі осмисленого читання. Такі стратегії дозволяють учневі у процесі читання:

- встановлювати зв'язки. Критичні читачі актуалізують та використовують у процесі читання попередні знання та досвід, зв'язок між написаним словом та власним життям;

- ставити запитання, учні мають ставити різні типи запитань до, під час та після читання. Вони піддають сумніву думки автора, факти, проблеми та ідеї в тексті. Постановка запитань — це стрижень осмисленого читання:

- візуалізувати прочитане. Вчитель має стимулювати вміння учнів створювати візуальні образи у своїх думках на основі слів, прочитаних у тексті, бо створені ними картинки, схеми чи графіка покращують їхнє розуміння прочитаного;

- підсумовувати прочитане. Учні мають вміти поєднувати факти чи ідеї тексту з попередніми знаннями та власними запитаннями, щоб зробити висновок щодо основної теми чи ідеї в тексті або передбачення тенденцій розвитку та ін. ;

- синтезувати інформацію тексту, поєднуючи нову інформацію з наявними знаннями, щоб сформулювати оригінальну ідею або інтерпретацію;

- визначати важливість, значення. Учні мають вміти відбирати саме ті частини тексту, які дозволяють визначити значення події чи ідеї автора документу;

- уточнювати, корегувати власні думки на основі інформації тексту, які необхідні для її осмислення та оцінки [3].

Щоб навчити учнів читати критично, вчитель має використовувати спеціальні інтерактивні методи, які дозволять учням опанувати необхідні вміння. Більшість інтерактивних методів досить прості, наприклад, «Кошик ідей» або «Читання з зупинками». Але у старшій школі варто навчати учнів за допомогою більш складних методів, що можуть сприяти формуванню в учнів зразу певної сукупності умінь, як наприклад «Смислове згортання»[6].

Основа всієї роботи з осмисленого читання тексту — народження в свідомості учня запитань до тексту та пошук відповіді на них. У неявній, прихованій формі запитання і відповіді на них містяться в будь-якому тексті. З виникнення в учня запитання починається робота самостійної думки, що веде до знаходження власної відповіді. Однак здатність, читаючи, вести діалог з автором через текст не завжди виникає самостійно — у більшості учнів її необхідно формувати в процесі спільного читання тексту вчителя з дітьми. Поступово це стане потребою та звичкою, стилем читання учня.

Найважливішим етапом опрацювання нової інформації є післятекстова діяльність учнів. Її основна мета — сприяти досягненню учнями розуміння тексту у цілому, коригування читацької інтерпретації, доведення читацьких вражень до рівня закінченої думки. Наведемо зразки етапів читання історичного матеріалу, завдань та інтерактивних методів навчання на уроках історії.

Етап читання	Завдання етапу учням	Методи
Дотекстовий	Актуалізують попередні знання і досвід Створюють глосарій тексту Мають змогу орієнтуватись в особливостях тексту Визначають цілі читання Обирають спосіб читання Підвищують мотивацію до читання	Опрацювання заголовків Кошик ідей Кластер Мозковий штурм Читання з передбаченням Передбачення на основі опорних понять Істинні й хибні висловлювання Чи вірите ви? Дерево передбачень Мозковий штурм
Текстовий	Уважно, глибоко, сконцентровано читають текст Вичитують інформацію з кожної одиниці тексту Ведуть діалог з текстом і автором через текст	Читання з позначками Читаємо у парах/ узагальнюємо в парах Спрямоване читання Смислове згортання (G.S.R.) Тонкі і товсті запитання

	(знаходять у тексті прямі і приховані авторські запитання. ставлять свої запитання, шукають відповіді на них) Глибоко розуміють текст Створюють його читацьку інтерпретацію	Три по два SQ3R Читання із зупинками Читання по абзацах тощо.
Післятекстовий	Поглиблено сприймають і розуміють текст у цілому Ставлять запитання до тексту в цілому, щоб зрозуміти авторську позицію, смисл поданої інформації Співвідносять читацькі інтерпретації (тлумачення, оцінки) інформації з авторською позицією Формулюють і висловлюють особисті ставлення та оцінки	Запитайте в автора Залишіть за мною останнє слово Дискусія: усна, письмова Обговорення у загальному колі РАФТ «Де відповідь?» Кубик /Ромашка Блума тощо.

Таким чином, підкреслимо, що читати критично не обов'язково означає критично ставитися до прочитаного. І критичне читання, і критичне мислення не означають «критикувати» якусь ідею, чийсь аргументи чи текст, стверджуючи, що це чомусь неправильно або помилково [2].

Ми вважаємо, що критично читати означає фокусуватись на прочитаному, осмислювати та оцінювати його, ставлячи собі запитання: «Що автор намагається сказати? Який основний аргумент, який він висловлює? Які факти наводить?».

Висновки. Критично читати означає вміти зробити власні висновки, аргументовано оцінити прочитане, спираючись на розуміння й аналіз тексту. Бути критичним під час читання — це розвивати свої вміння зрозуміти будь-який

текст. Читаючи навчальний матеріал, ми стикаємось з авторським тлумаченням та думкою. У різних авторів природно будуть різні уподобання, тлумачення та інтерпретації. Ми маємо навчити учнів критично вивчати те, що вони читають, знаходити обмеження, упущення, невідповідності, неточності та аргументи проти положень автора тексту, який вони читають. У процесі навчання ми маємо приділити увагу розвитку в учнів розуміння різних точок зору та дати їм можливість винесення власних суджень на основі прочитаного.

Критичне читання - це означає вміти розмірковувати над тим, що зазначено в тексті; що він описує; стиль та структура написання; вид мовлення, що використовується, а також зміст у контексті ваших власних міркувань.

Отже, критичне читання й критичне мислення є основою професійного навчання та особистісного розвитку. Адже Україна опинилася на передовій лінії фронту боротьби за європейські людські цінності. Важливу роль у цій боротьбі має освіта взагалі та особливо *історична*, якій належить особлива роль у формуванні учнівства як свідомих громадян України.

Література

1.Вагнер Т., Динтерсмит Т. Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя. Київ : Наш формат, 2017. С. 5-13.

2.Кроуфорд А., Саул Е., Метьюз С., Макінстер Д. Методи викладання і навчання для розвитку критичного мислення учнів: науково-методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчених закладів. Київ: Плеяда, 2004, 152 с.

3.Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Плеяда, 2006. 220 с.

4.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.2017.URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>

5.Освіта України в умовах воєнного стану (інформаційно-аналітичний збірник) Київ: Освіта, 2022. 358 с.

6.Пометун О., Гупан Н. Методика розвитку критичного мислення учнів ліцею на уроках історії: методичний посібник [Електронне видання]. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 250 с.

7.Як організувати викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану: рекомендації Державної служби якості освіти – URL: <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/>

ВПРОВАДЖЕННЯ «ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ» У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ : ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

О.В. Писарчук

*вчитель української мови та літератури
Нерубайського академічного ліцею № 1
Нерубайської сільської ради
Одеського району Одеської області*

Війни виграють не генерали, війни виграють шкільні вчителі та парафіяльні священники.

Отто фон Бісмарк

Людам не те що позакладало вуха – людам позакладало душі .

Л. В. Костенко

Сьогодні Україна переживає найважчі часи в історії. Ми є свідками жахливих і величних подій, які визначають подальшу долю людства.

Сучасні зміни та процеси, що відбуваються в нашій державі, мають величезний вплив на кожен галузь. Для наших громадян, які зазнають агресії, війна – це трагедія та виклик. Руйнується звичайне життя. Кожному з нас доводиться приймати непрості рішення. Кожен день приносить нові випробування та труднощі. Війна змусила переглянути основні життєві принципи кожного українця. Це є важкі, але важливі часи. Війна змінила й шкільне життя та викладання. Вчительство одразу зрозуміло, що навчання має змінитися з 24 лютого 2022 року. Ми, вчителі, повинні дати настільки професійну освіту, щоб попередити війну.

Саме вчитель формує волелюбне суспільство, світоглядні позиції громадян.